

A Facebook mint tanulás-szervezési eszköz

Bevezetés

Más közösségi oldalaktól eltérően a Facebooknak komoly egyetemi gyökerei vannak, és máig egyedi benne az, ahogy összeköti az azonos felsőoktatási intézményhez tartozó tanárokat és diákokat, az .edu végződésű e-mail címeikkel azonosítva őket. Az egyetemi hallgatók többsége napi rendszerességgel benéz a Facebookra, itt kommunikálnak a barátaikkal és a családtagjaikkal, itt építenek új kapcsolatokat, és itt böngészik az aktuális történésekről szóló híreket. Naponta 70 milliónyian veszik igénybe *Mark Zuckerberg* találmányát, akit joggal neveznek generációja *Bill Gates*-ének. Az utóbbi időben az egyetemi könyvtárak is elkezdtek megbarátkozni a közösségi webhelyekkel, s arra használják a Facebook gyorsan szaporodó funkcióit, hogy népszerűsítsék a szolgáltatásaikat és egyszerűbbé tegyék a gyűjteményeikhez való hozzáférést.

A *University of Florida Smathers Libraries* már több éve kínál egy könyvtári kutatási módszerek témájú kurzust a *honors* szintű hallgatók számára. Ez a képzés idővel új ötletek, új témák és új technológiák oktatási célú hasznosításának műhelyévé is vált: foglalkoztak már HTML fejlesztéssel, webkettes technikákkal, sőt még olyan bölcsész témákkal is, mint amilyen *Borges* „Homokkönyv”-e. 2008-ban a Facebook kurzuskezelő rendszerként (course management software = CMS) való felhasználásának ötletét próbálták ki. Az oktatók ugyanis felismerték, hogy érdekesebb volna a tanulókkal kapcsolatos tudnivalókat oda vinni, ahol a diákok rendszeresen tartózkodnak, ahelyett, hogy arra kéri őket, hogy figyeljék az egyetem hivatalos tanulmányi rendszerében megjelenő információkat. Ez a gondolatmenet vezetett oda, hogy összerakjanak egy CMS-szerű felületet a Facebook által kínált funkciókból, amely képes a kutatás-módszertani kurzussal kapcsolatos szervezési feladatokat megtámogatni.

Szakirodalmi áttekintés

A könyvtárak Facebook használatáról publikálók többsége arról értekezik, hogy miért érdemes a könyvtárosoknak jelen lenni ezen a közösségi oldalon, hogyan tudják itt bemutatni az általuk kínált szolgáltatásokat. Csak néhány olyan cikk ismeretes, amely a Facebook CMS-ként való fel-

használásáról szól. Ezek egyike *T. E. Bosch* 2009-es írása [1]. Ebben a szerző felhívja a figyelmet a közösségi háló használatának egyik nagy előnyére a hagyományos kurzuskezelő rendszerekkel szemben: a Facebookon állandóbb jelleggel vannak jelen az egyetemisták; akár késő éjjel, hétvégeken, sőt még szünidőben is be vannak rá jelentkezve. Megemlíti azt is, hogy 2007-ben a Facebook már megpróbálkozott egy CMS beépítésével: a Blackboard nevű rendszer funkcióinak mintegy 95%-át integrálták a fejlesztők, de egy év múlva leállították ezt a kísérleti alkalmazást. Állítólag másfajta oktatási platformok kialakításán dolgoznak jelenleg a vállalat programozói. Eközben külső cégek, mint például a Podcast gyártója, elkezdtek olyan alkalmazásokat beépíteni a rendszereikbe, amelyekkel az oktatók szinkronizálhatják a CMS-be bevitt információkat a Facebook oldalakkal.

A *Reference Services Review* szaklapban megjelent szerkesztőségi cikkükben [2] *Mitchell* és *Watstein* egyrészt felhívják az egyetemi könyvtárosok figyelmét arra a tényre, hogy mennyire meghatározó lett a Facebook a fiatal generációk körében, és hogy ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni, ha szeretnénk elérni őket és segíteni nekik. Bár a „lehetőségek végtelenek”, a szerzők óvatosságra is intenek, nehogy betolakodásnak, a privát szférájuk megsértésének érezzék a diákok a könyvtárosok és az oktatók megjelenését ebben a – korábban csak általuk használt – világban.

Graham és szerzőtársai egy 2009-es felmérés eredményeit publikálták [3], mely szerint a könyvtárosok 77,4 százaléka egyéni Facebook lapján, 56,6 százaléka csoportoldalon, 47,2 százalékuk pedig eseménytípusként is népszerűsíti a könyvtárát, annak szolgáltatásait vagy rendezvényeit. A válaszadók 90,2 százaléka mondta azt, hogy az egyetemi hallgatókkal való jobb kommunikáció reményében használja a Facebookot, és több mint a felük jelezte, hogy a jövőben is tervezi ezt. Több egyetem – például a *Penn State University* – készített már olyan alkalmazást, amellyel az intézmény Facebook oldaláról is elérhető a könyvtári katalógus.

Selwyn 2009-ben megjelent cikkében [4] azt a fontos kérdést feszegeti, hogy vajon a Facebook és társai inkább csak elvonják a fiatalok figyelmét az egyetemi tanulmányaiktól, vagy lehetnének oktatási célokra is alkalmas csatornák? 612 hallga-

tó nyilvános Facebook falát figyelték néhány hónapig, és a rajtuk megjelenő több mint 68 ezer üzenetet elemezték. Ezeknek csak mintegy 4 százaléka kapcsolódott az egyetemi tanulmányokhoz, és öt csoportba lehetett sorolni őket: 1. egyetemi élmények elmesélése és véleményezése, 2. praktikus tudnivalók megosztása, 3. oktatási információk megosztása, 4. segélykérés és/vagy az oktatásból való kiszabadulási vágy kifejezése, 5. szellemeskedés/évdés. Érdekes, hogy milyen alacsony az egyetemi élettel kapcsolatos üzenetek aránya, az viszont nem meglepő, hogy a diákok leginkább a tapasztalataikat, a frusztrációikat, illetve a legfontosabb tudnivalókat osztják meg így a társaikkal – a környezethez illő nagyon laza stílusban. A Facebook egy olyan „színfalak mögötti” hely, ahol a fiatalok feldolgozhatják az egyetemi hallgatói szerepükkel kapcsolatos identitászavarokat és szabadon kifejezhetik véleményüket a felsőoktatási rendszerről. *Selwyn* azt ajánlja az oktatóknak és az egyetemi vezetőknek, hogy jobb, ha hagyják ezt a dolgot tovább folyni a maga természetes módján a háttérben, ahelyett, hogy megpróbálnák „helyes” és „jóváhagyott” útra terelni különböző korlátokkal vagy valamiféle felügyelettel.

Miller és Jensen írásukban [5] megkérdőjelezik a Facebook csoportok hasznosságát. Szerintük a csoportok csak arra jók, hogy a felhasználók kifejezzék szimpátiájukat egy ötlettel vagy véleményrel kapcsolatban, de a csatlakozás után az emberek nemigen látogatják ezeket, sőt el is felejtkeznek róluk, így nem alkalmasak könyvtári információterjesztésre. Csoportok indítása helyett arra biztatják a könyvtárosokat, hogy az egyéni Facebook oldalukra hívják fel azoknak a diákoknak a figyelmét, akikkel oktatási vagy könyvtári munkájuk során kapcsolatba kerülnek, és javasolják nekik, hogy jelöljék be egymást „barátként”.

A Facebook oktatási jellegű használatával foglalkozó publikációkban újra és újra felmerül a magánszféra megsértésének veszélye. Bár a Facebook 50 féle beállítást és 170 opciót biztosít arra, hogy a felhasználók kontrollálják a személyes adataikhoz és az általuk megosztott tartalmakhoz való hozzáférést, ez a zavarba ejtően sok lehetőség inkább riasztó egyeseknek. Ugyanakkor a legtöbb diák egyáltalán nem tartja olyan fontosnak a *privacy* kérdését, mint ahogy azt a könyvtárosok gondolják. Jó tudni azt is, hogy a Facebookon „korlátozott listára” tehetjük azokat az ismerőseinket, akikkel nem akarunk mindent megosztani. Így ha például egy hallgató szeretné felvenni az egyetemi könyvtárost az ismerősei körébe, hogy érte-

süljön tőle a könyvtári hírekről, de nem szeretné, hogy az belelásson a privát online életébe, akkor felveheti őt erre a listára és beállíthatja, hogy mihez férhet hozzá. *Charnigo és Barnett-Ellis* 2007-ben közreadott felmérése [6] szerint az egyetemi könyvtárosok bizonytalanok a Facebook könyvtári célokra való használatában, félnek a magánszférával kapcsolatos problémáktól, és inkább csak külső megfigyelőként követik az általuk szolgált olvasók Facebook-életét, hogy ily módon is minél jobban megismerhessék az információs igényeiket. A témában publikáló szerzők egy része óvatosságra inti a könyvtárosokat és tanácsokat ad arra vonatkozóan, hogy mit tegyenek, és mit ne tegyenek a Facebookon, miközben a szolgáltatásaikat próbálják népszerűsíteni. Mások viszont a lehetséges pozitív hatásokat emelik ki: *Mazer* és munkatársai 2007-es kísérletük [7] során három tanársegédet kértek meg, hogy különböző mennyiségű (sok, közepes, illetve kevés) személyes tartalmat osszanak meg a leendő diákjaikkal a Facebookon, majd megkérdezték ezeket a diákokat, hogy melyiküknél szeretnének tanulni. A pozitív vélemények aránya összefüggést mutatott az egyes oktatók által közzétett magán-, illetve társaséleti információk és képek mennyiségével; a személyesség érzése segített csökkenteni a tanárok és a tanulók között törvényszerűen kialakuló pszichológiai gátakat; a fiatalok motiváltabbnak és érzelmileg elkötelezettebbeknek érezték magukat a tanulás iránt annál az oktatónál, akiről többet tudtak meg.

A University of Florida példája

Az egyetem többféle oktatástámogató rendszert is működtet, többek között a WebCT, a Blackboard és a Sakai szoftver használható az egyetemi hálózaton. Az „*A virtuális könyvtár felfedezése: online kutatás, értékelés és építkezés*” c. kutatás-módszertani kurzus menedzseléséhez az oktatók szándékosan nem ezek közül választottak, hanem egy innovatívabb, a webkettes technológiákra alapozott megoldás mellett döntöttek. Az egyetemisták által már amúgy is intenzíven használt Facebook segítségével oldottak meg olyan CMS funkciókat, mint a vitafórumok, az értesítések közzététele, vagy a körlevelek kiküldése. A lehetséges alternatívák közül a Facebookot a funkciógazdagsága és a népszerűsége miatt választották. Fontos szempont volt, hogy így egyszerűbben és megbízhatóbban lehet kommunikálni a diákokkal, mint levélben vagy az egyetemi CMS rendszeren keresztül, mivel sosem lehet biztosan tudni, hogy melyik e-mail címét használja rendszeresen egy adott hallgató,

illetve elég sűrűn belép-e a kurzuskezelő rendszerbe ahhoz, hogy a fontos üzeneteket időben el tudja olvasni.

Először abban kellett dönteni, hogy csoportot vagy oldalt hozzanak létre a kurzus résztvevői számára. A Facebook csoportoknak gyakran több adminisztrátoruk is van, és elsősorban egy adott téma körül folyó kommunikáció elősegítésére szolgálnak, míg a Facebook oldalakat főleg az ismert emberek és a szervezetek használják a „rajongóikkal” való beszélgetés és információterjesztés céljából. Jelen esetben nem volt cél, hogy a teljes Facebook közösséggel vagy annak egy részhalmazával kommunikáljanak a könyvtári kutatási módszertan tárgy témájáról, ezért az oktatók csak egy privát csoportot hoztak létre a részt vevő diákok számára. A Facebook csoportok lehetnek helyiek (vagyis pl. csak egy adott egyetemhez kötődők), vagy globálisak (tehát az egész közösségi hálóra kiterjedők). Létrehozásukkor az adminisztrátor három típusból választhat: nyílt, zárt és privát. Utóbbi azt jelenti, hogy a csoport neve nem jelenik meg a keresésekben és a csoporttagok profiljában sem. Továbbá csak meghívottak lehetnek tagok és csak ők látják a csoportban közzétett információkat és egyéb tartalmakat.

A következő feladat természetesen az volt, hogy meg kellett róla győződni, van-e a kurzus minden résztvevőjének Facebook azonosítója és hogy hajlandó-e mindenki csatlakozni ehhez a tanulást segítő csoporthoz. Kérdéses volt az is, hogy vajon hogyan viszonyulnak a hallgatók ahhoz, hogy a tanáraik hozzáférnek a Facebook profiljuk bizonyos részeihez. Érdekes volt megfigyelni, ahogy röviddel a csoportba való meghívás után sok diák profilképe szolidabbra cserélődött, amint megérezték tanáraik virtuális figyelő tekintetét. Ugyanakkor a *Mazer* által megállapított hatás is érvényesült: a kurzusnak sokkal személyesebb hangulata lett így, és az oktatóknak is könnyebb volt a neveket az arcokkal társítani, miután már a Facebookon látták őket.

A csoport létrehozása csak néhány egyszerű lépést igényelt: a Facebook csoportok alkalmazás jobb felső sarkában a „*Create a group*” linkre kattintva meg kellett adni a létrehozandó csoport nevét, ismertetőjét és típusát. Névként a kurzus címét, kategóriának pedig a „*Student groups/academic groups*” típust választották. A csoport létrehozója egyben adminisztrátori jogokat is kap: ő dönt a tagok felvételéről, a közzétett tartalomról, és felvehet további adminisztrátorokat is maga mellé.

A tagokat közvetlenül a Facebookon keresztül vagy pedig e-mailben is meg lehet hívni a csoportba.

Nagyon fontos, hogy már a legelején tisztázni és tudatosítani kell, hogy mi az ajánlott kommunikációs mód a kurzus résztvevői között, mert különben fennáll a veszélye, hogy a diákok az oktatók személyes oldalaira fogják küldeni az üzeneteket és nem a csoport oldalára. Egy ilyen kezdeti tájékoztatás egyben jó alkalom arra is, hogy megismertessük velük, milyen módokon tudják szabályozni azt, hogy a tanáraik és a tankörtsaikaik mihez férhessenek hozzá a Facebookon közzétett dolgaikból.

Egy adott célra készült technológia más jellegű felhasználásának persze mindig megvannak a maga hátrányai. A UF kutatás-módszertani kurzusának oktatói összességében mégis úgy találták, hogy megérte kipróbálni a Facebookot egy hagyományos CMS helyett. A Facebook lehetővé teszi a tanároknak, hogy dokumentumokat terjeszsenek (az üzenőfalon vagy magánban), fórumokat indítsanak, élőben beszélgessenek a diákjaikkal, illetve feladatkiírásokat tegyenek közzé. Amit nem lehet itt megcsinálni, az az osztályozás, a feladatmegoldások feltöltése és az online tesztírás. Ezeket muszáj kerülő úton, külső alkalmazásokkal (pl. levelező és táblázatkezelő programokkal) megoldani, ami kétségtelenül kényelmetlenebb egy mindentudó CMS rendszerhez képest. Döntés kérdése, hogy megéri-e ez a kényelmetlenség, cserébe a közvetlenebb kommunikációért és az egyetemi hallgatók intenzívebb bevonásáért. A cikkben ismertetett kísérlet során mindenesetre jelentősen javult a kommunikáció és az együttműködés szintje mind a virtuális, mind a valóságos osztályteremben, köszönhetően a Facebook népszerűségének és a résztvevők hajlandóságának, hogy elsőként próbálják ki a könyvtári kurzus menedzselésére ezt a közösségi oldalt.

Hivatkozások

- [1] BOSCH, T. E.: Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town = *Communication: South African Journal for Communication Theory and Research*, 35. köt. 2. sz. 2009. p. 185.
- [2] MITCHELL, E. – WATSTEIN, S. B.: The places where students and scholars work, collaborate, share and plan: endless possibilities for us! = *Reference Services Review*, 35. köt. 4. sz. 2007. p. 521–524.
- [3] GRAHAM, J. M. – FAIX, A. – HARTMAN, L.: Crash-ing the Facebook party: one library's experiences in

the students' domain. = *Library Review*, 58. köt. 3. sz. 2009. p. 228–236.

[4] SELWYN, N.: Faceworking: exploring students' education-related use of Facebook. = *Learning, Media, & Technology*, 34. köt. 2. sz. 2009. p. 157–174.

[5] MILLER, S. – JENSEN, L.: Connecting and communicating with students on Facebook (cover story). = *Computers in Libraries*, 27. köt. 8. sz. 2007. p. 18–22.

[6] CHARNIGO, L. – BARNETT-ELLIS, P.: Checking out Facebook.com: the impact of a digital trend on academic libraries. = *Information Technology & Libraries*, 26. köt. 1. sz. 2007. p. 23–34.

[7] MAZER, J. P. – MURPHY, R. E. – SIMONDS, C. J.: I'll see you on 'Facebook': the effects of computer-mediated teacher self-disclosure on student motivation, affective learning, and classroom climate. = *Communication Education*, 56. köt. 1. sz. 2007. p. 1–17.

/LOVING, Matthew – OCHOA, Marilyn: Facebook as a classroom management solution. = *New Library World*, 112. köt. 3–4. sz. 2011. p. 121–130./

(Drótos László)

Nyílt hozzáférésű, könyvtár- és információtudományi témájú folyóiratok jelentőségének mérése a hivatkozások és a linkek alapján

Bevezetés

Bár az elektronikus folyóirat ötlete már 1976-ban felmerült, csak az elmúlt két évtizedben vált ez az eszköz a tudományos kommunikáció meghatározó formájává – különösen a kutatási eredményekhez való nyílt hozzáférést szorgalmazó Open Access mozgalom megerősödésével. Az OA periodikákat nyilvántartó DOAJ katalógus 2009 végén már 4535 ilyen kiadványt tartalmazott, ezek közül mintegy száz volt könyvtári, illetve információtudományi témájú. Felmerül a kérdés, hogy mennyire jelentős szakmai szempontból ezek az e-folyóiratok és, hogy hogyan lehetne a fontosságukat számszerűsíteni? Kínai kutatók megvizsgálták a lehetséges mérési módszereket: idézettség mértéke a *Web of Science (WoS)* rendszerben, feldolgozott cikkek száma a *Library and Information Science Abstracts (LISA)* adatbázisban, a weblapok és a rájuk mutató linkek arányából számolt *Web Impact Factor (WIF)*, valamint a *Google Toolbar* által megjelenített *Page Rank* érték –, majd összehasonlították őket, vagyis megnézték, hogy mennyire korrelálnak egymással ezek a mutatók.

Előzmények

A korábbi hasonló kutatások többnyire a hagyományos mérőszámokat alkalmazva vizsgálták az OA folyóiratok hatását: például a bibliográfiai és a citációs adatbázisokban való feldolgozottságuk, a rájuk való összes hivatkozás száma, vagy az

impaktfaktoruk, illetve a frissességi indexük (immediacy index) alapján. A legtöbben úgy találták, hogy ezeket a mutatókat tekintve nincs lényeges különbség az open access és a másfajta folyóiratok között. Ezt a *Web of Science* fenntartója, az ISI is megerősítette egy 2004-es sajtóközleményben (akkor 191 OA periodika volt a WoS rendszerben feldolgozott mintegy 8700 kiadvány között). Bár ezek a „hivatalos” idézettségi mutatók kétségtelesen fontos mérőszámok, megvannak a maguk korlátai: a WoS esetében például egyes témakörök és nyelvek alulreprezentáltak, és sok OA folyóiratot egyáltalán nem dolgoznak fel az ISI adatbázisában. Ez is az egyik oka annak, hogy egyesek olyan alternatív módszereket javasolnak az elektronikus kiadványok jelentőségének becslésére, mint például a WIF (az adott webhelyre mutató linkek száma osztva a site méretével, vagyis a weboldal számával), illetve a *Google Scholar*ban automatikus módszerekkel beazonosított hivatkozások száma. Hogy ezek az alternatív mutatók mennyire megbízhatóak, illetve mennyire korrelálnak az ISI által számított impaktfaktorokkal, arról megoszlik a kutatók véleménye. Vannak, akik felfedeztek némi összefüggést az adott e-folyóiratra hivatkozó linkek száma és a WoS idézettségi mutatói között, míg mások szerint nincs szignifikáns kapcsolat. A *Google Scholar* és a WoS citációs adatai viszont elég jó egyezéseket mutattak több vizsgálatban is. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy ezek a kutatások jellemzően csak kevés kiadványra és rövid időszakokra vonatkoztak, így messzemenő következtetések nem vonhatók le belőlük. A nyílt